

MARTHA C. NUSSBAUM

*L'Enfocament de les capacitats:
ètica, política i educació.*

Carla Carreras (UdG)

Filoactualització 2023

“La filosofía tiene múltiples significados distintos para las múltiples tradiciones históricas diferentes, pero, para mí, la filosofía no consiste en emitir pronunciamientos o dictámenes de autoridad. [...] Tiene que ver, más bien, con llevar una «vida examinada».”

M.C. Nussbaum, *La monarquía del miedo*

“El tema comú de la meva obra és la **vulnerabilitat humana**, o la vulnerabilitat en general. Treballant sobre les emocions i sobre la tragèdia, sempre he pensat les emocions com un reconeixement de les maneres en què som vulnerables quan ens relacionem amb els altres i amb tot allò que està fora del nostre abast o que no tenim sota control. La pregunta que llavors sorgeix és: quines formes de vulnerabilitat són bones –per a la vida de cada persona– i quines hauríem de tractar d’eliminar? En aquest punt, el meu pensament sobre la justícia connecta amb la filosofia política. Considero que *l’enfocament de les capacitats* és un intent de promoure oportunitats per a la recerca de formes bones de vulnerabilitat, com ara l’amor, l’amistat, la carrera professional, i d’evitar-ne les dolentes, com ara la violència física, la fam i tantes altres. Aquesta és, potser, la manera més senzilla de definir el fil conductor del meu pensament.”

BIRULÉS, F. – DI TULLIO, A.L. Entrevista amb Martha C. Nussbaum: “Sense una ciutadania independent no podem parlar de democràcia, sinó d’alguna forma de feixisme” <http://www.barcelonametropolis.cat/ca/page.asp?id=21&ui=473#>

Dades biogràfiques que expliquen coses

Filla de família de classe alta. Pare sudista conservador i mare descendent dels primers Pelegrins (WASP)

Estudis de teatre i llengües clàssiques. Després, filosofia.

Catedràtica de Dret i Ètica a la Facultat de Dret i al Departament de Filosofia de la Universitat de Chicago. És associada al Departament de Clàssiques, a la Divinity School i al Departament de Ciències Polítiques, membre del Comitè d'Estudis de l'Àsia Meridional i membre de la Junta del Programa de Drets Humans

Acadèmia molt analítica des de finals de la Segona Guerra Mundial.

Discriminació per raó de gènere (inclòs assetjament sexual): "Eren antisemites, racistes i sexistes i sentia veritable antipatia cap a ells" (entrevista de Robert Boynton (1999); cf. *Baluards de supèrbia*, 2022)

Casament amb Alan Nussbaum, jueu, i conversió al judaisme.

Col·laboració amb Amartya Sen (1985) → WIDER (*World Institute for Development Economics Research*) de les Nacions Unides / HDCA (Human Development and Capability Association), 2003
<https://hd-ca.org/>

Alternatives a les teories dominants sobre el desenvolupament internacional (PIB, IDH)

Enfocament de les capacitats: Una *contrateoria* necessària (*Crear capacidades*)

Judici de Romer contra Evans (1993): "Amor platònic i la Llei de Colorado" (1994), a favor de la igualtat dels homosexuals

Debat amb Judith Butler (*Gender Trouble* (1990) [*El género en disputa*])

"The Professor of Parody" (1999)

Eixos del pensament de Nussbaum

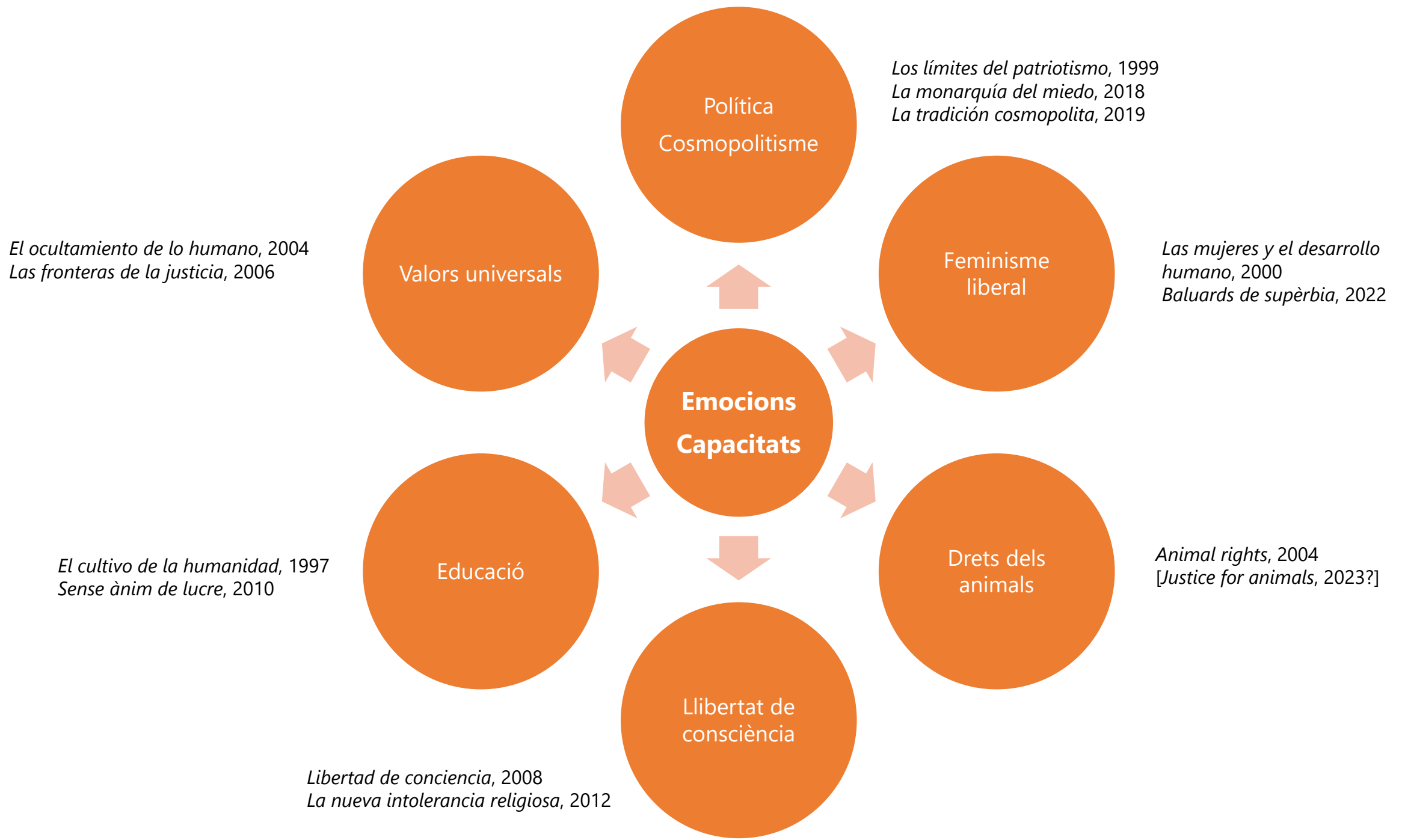

Emocions racionals

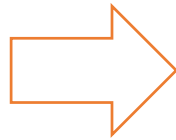

Enfocament
capacitats

Pensament
social i polític

Enfocament de
les capacitats (EC)

Alternativa a:
PIB
Utilitarisme
Enfocaments dels recursos

Ciudadans del
món

Valors universals (transculturals)
Local / Global

Educació
Humanitats

Pensament crític
Imaginació
Empatia

REVISIÓ DE:

UNIVERSALISME: "En defensa dels valors universals", *Las mujeres y el desarrollo humano*, cap. 1

Universal = transcultural

Contra els arguments de la cultura, de la diversitat i del paternalisme

CONTRACTUALISME: "Els contractes socials i tres problemes no resolts de la justícia", *Fronteras de la justicia*, cap. 1

Tres fronteres: discapacitats, transnacionalisme i animals no humans.

L'enfocament de les capacitats (EC)

Malgrat els desacords filosòfics en la millor descripció de l'EC, l'EC és un marc conceptual per un ventall d'exercicis normatius, entre els quals s'inclouen principalment els següents:

- a. La valoració del benestar individual
- b. L'avaluació i valoració dels arranjaments socials i
- c. El disseny de polítiques i propostes sobre el canvi social en la societat.

Alternativa a:

- PIB
- Utilitarisme
- Enfocaments dels recursos

CAPACITATS (*Capability*): Són les respostes a la pregunta: Què es capaç de fer i de ser aquesta persona?” (Llibertats substancials (A. Sen): “conjunt d’oportunitats (habitualment interrelacionades) per escollir i actuar.” La noció de “llibertat d’elecció” està inclosa en el concepte de capacitat.

CAPACITATS COMBINADES: la **totalitat** de les oportunitats que disposa per escollir i per actuar en la seva situació política, social i econòmica concreta”.

CAPACITATS INTERNES: les característiques d’una persona (els trets de la seva personalitat, les seves capacitats intel·lectuals i emocionals, el seu estat de salut i de forma física, el seu aprenentatge interioritzat o les seves habilitats de percepció i moviment) (...) Estats de la persona que no son fixes, sinò fluïds i dinàmics. Convé distingir-les, al seu torn, de l’equipament innat de cada persona: es tracta més aviat de trets i d’aptituds “entrenades” i desenvolupades, en molts casos, en interacció amb l’entorn social, econòmic, familiar i polític.

CAPACITATS BÀSIQUES: facultats innates de la persona que fan possible el seu desenvolupament i la seva formació.

La distinció entre “capacitats internes” i “capacitats combinades” es correspon amb dues tasques diferents que ha de dur a terme tota societat digna.

CAPACITATS CENTRALS: aquelles tan crucials que la seva supressió o no desenvolupament fa que la vida no sigui humanament **digna**. Concepte de "floriment" (*flourishing*)

Quines? Objectiu de la tria? Qui les tria? Pes relatiu? (diferents posicions entre els teòrics de l'EC)

Funcionament (*Functioning*) ≠ Capacitat. Funcionament = producte o materialització d'una capacitat

Llindar: "el respecte per la dignitat humana obliga a què els ciutadans i les ciutadanes estiguin situats per sobre d'un llindar mínim ampli (i específic) de capacitat en totes i cadascuna de les 10 àrees" (*Crear capacidades*, p. 56)

Les **eleccions tràgiques**

Wolff / De-Shalit (*Disadvantage*, 2007):

seguretat de la capacitat

funcionament fèrtil

desavantatge corrossiu

La llista de les capacitats centrals

1. **Vida.**
2. **Salut física.**
3. **Integritat física.**
4. **Sentits, Imaginació i Pensament.**
5. **Emocions.**
6. **Raó pràctica.**
7. **Afiliació.**
8. **Altres espècies.**
9. **Jugar.**
10. **Control sobre l'entorn.**
 1. **Polític.**
 2. **Material.**

La llista de les capacitats entesa com a **llista concisa de fins polítics** sobre la qual es poden fonamentar uns drets.

Plantilla **abstracta** (i revisable) que pot especificar-se de manera més concreta per adaptar-la a la història i a les circumstàncies materials de cada nació en particular.

Antropocèntrica? Occidentalista?
Homogeneïtzadora?

Si són molt abstractes no tenen cap valor. Si es particularitzen, pot ser que entrin en contradicció amb certes religions o hi hagi territoris que no els vulguin acceptar

1. **Vida.** Poder viure fins al final d'una vida humana de durada normal; no morir prematurament, o abans que la vida es vegi tan limitada que no valgui la pena viure-la.
2. **Salut física.** Poder gaudir de bona salut, inclosa la salut reproductiva; rebre una alimentació adequada; disposar d'un lloc apropiat per viure.
3. **Integritat física.** Poder moure's lliurement d'un lloc a l'altre; estar protegit contra assalts violents, inclosa l'agressió sexual i la violència domèstica; disposar d'oportunitats de satisfacció sexual i per a l'elecció en matèria de reproducció.
4. **Sentits, Imaginació i Pensament.** Poder fer servir els sentits, la imaginació, el pensament i el raonament, i fer-ho d'una manera "veritablement humana", d'una forma informada i cultivada per una educació adequada, que inclogui (però que en cap cas estigui limitada a) l'alfabetització i la formació matemàtica i científica bàsica. Poder fer servir la imaginació i el pensament per a l'experimentació i producció d'obres i actes religiosos, literaris, musicals, o de mena semblant, segons la pròpia elecció. Poder utilitzar la pròpia ment en condicions protegides per les garanties de la llibertat d'expressió política i artística, i la llibertat de pràctica religiosa. Poder gaudir d'experiències plaents i evitar el dolor no beneficiós.
5. **Emocions.** Poder tenir aferrament ("apego") a coses i persones fora de nosaltres mateixos; estimar els qui ens estimen i ens cuiden, plorar la seva absència; en general estimar, patir, sentir enyorança, gratitud i ira justificada. Que no es malmeti el nostre desenvolupament emocional per la por i l'ansietat. (Defensar aquesta capacitat significa defensar alhora certes formes d'associació humana que es poden demostrar com a crucials en el seu desenvolupament).
6. **Raó pràctica.** Ser capaç de formar-se una concepció del bé i de reflexionar críticament sobre la planificació de la pròpia vida. (Aquesta capacitat implica la protecció de la llibertat de consciència i de pràctica religiosa).

7. **Afiliació.**

7.1. Ser capaç de viure amb i per als altres i apropar-s'hi, reconèixer i mostrar interès per altres éssers humans, participar en formes diverses d'interacció social; ser capaços d'imaginar la situació d'un altre. (Protegir aquesta capacitat vol dir protegir les institucions que constitueixen i alimenten aquestes formes d'afiliació, i també protegir la llibertat de reunió i d'expressió política).

7.2. Disposar de les bases socials necessàries per no sentir humiliació i sí, en canvi, respecte per nosaltres mateixos; poder ser tractat com un ésser digne el valor del qual és igual al dels altres. Això implica introduir disposicions que combatin la discriminació per motius de raça, sexe, orientació sexual, ètnia, casta, religió, origen nacional.

8. **Altres espècies.** Poder viure una relació pròxima i respectuosa amb preocupació amb els animals, les plantes i el món natural.

9. **Jugar.** Poder riure, jugar i gaudir d'activitats recreatives.

10. **Control sobre l'entorn.**

10.1. Polític. Poder participar de forma efectiva en les decisions polítiques que governen la nostra vida; tenir el dret de participació política i a la protecció de la llibertat d'expressió i associació.

10.2. Material. Poder tenir propietats (tant béns mobles com immobles) i tenir drets de propietat en igualtat de condicions amb els altres; tenir dret a buscar feina en igualtat de condicions amb els altres; estar protegits legalment contra registres i detencions que no tinguin la deguda autorització judicial. En l'entorn laboral, poder treballar com a humà, exercitant la raó pràctica i mantenint relacions valuoses i positives de reconeixement mutu amb altres treballadors.

Educació per a la democràcia

Valors de l'educació liberal (*El cultiu de la humanitat*)

Examen crític d'un mateix

Ideal de ciutadà del món (empatia)

Desenvolupament de la imaginació narrativa (imaginació *pública*)

La importància de les humanitats per a la democràcia

*Ve*u masculina / *ve*u femenina

Fantasia i imaginació

- Concepte de "**fantasia**": capacitat de veure una cosa *com* una altra, per veure una cosa *en* una altra (*Justícia poética*, p. 65). "El naixement de la fantasia no és neutre i nodreix, com suggereix Dickens, una interpretació generosa del que veiem" (p. 69) De quina manera precisa es connecta la fantasia amb la caritat i la generositat, amb la compassió pel gènere humà i amb un ús benèfic de la raó? (p. 67). Meravella, admiració (*asombro*) i misteri. Conjectures, no certeses (p. 72)
 - Llenguatge militar i fàl·lic en contraposició al llenguatge musical i sensual de la fantasia.
- Concepte d'"**ésser humà**": "com sabem del cert que veiem un rostre i no un complex objecte mecànic, una màquina endiablament intel·ligent?" Relació amb la fantasia, amb la imaginació, amb la metàfora: "tots som, en la mesura que interactuem moralment i políticament, projectors fantasiosos, tots creem ficcions i metàfores, i tots creiem en elles" (p. 67)
 - **Trets humans**: "la monstruositat de Bitzer radica en la seva incapacitat per tota compassió o compromís que no impliqui l'ús dels altres per als seus propis fins" (p. 58). Necessitat del joc.

Relació amb el joc

La imaginació literària encarna i evoca formes del desig i la sensualitat

Relació també amb el joc: “el nen que gaudeix de contes i cançons aprèn que no tot en la vida humana té una utilitat” (...) El joc i la diversió no són simples afegitons o suplementes de la vida humana, sinó paradigmes per encarar els elements centrals de la vida “(*Justícia poética*, p. 72)

“I el nen trasllada aquesta actitud a les seves relacions amb altres éssers humans” (p. 72) surt repetidament aquesta idea que la formació moral que ofereix la novel·la serveix d’entrenament per a la relació amb els altres (idea que també apareix a *Las fronteras de la justicia*)

“Aquesta imaginació -inclòs l’afany juganer, inclòs l’erotisme- constitueix la base necessària per al bon govern d’un país de ciutadans iguals i lliures. Dotada d’imaginació la raó es torna benèfica, guiada per una visió generosa d’objectes: sense la seva caritat, la raó és freda i cruel” (p. 73)

(cf. Anàlisi de l’òpera *Les noces de Fígaro* a *Emociones políticas*).

Dickens, *Temps difícils*

-Noia número vint –digué Mr. Gradgrind, assenyalant-la directament amb l'índex quadrat-. No la conec, aquesta noia. Qui és, aquesta noia?

-Sissy Jupe, senyor –es presentà la noia número vint, envermellint, posant-se dreta i fent una petita reverència.

-Sissy no és cap nom –digué Mr. Gradgrind-. No et dius pas Sissy, sinó Cecília, ho sents?

-El pare em diu Sissy, senyor –féu la noieta, amb la veu tremolosa, tornant a fer una petita reverència.

-Doncs no ho ha de fer –digué Mr. Gradgrind-. Dignes-li que no ho faci. Cecília Jupe. A veure. De què fa, el teu pare?

-Treballa en el circ, senyor.

Mr. Gradgrind arrufà les celles i féu un gest amb la mà com per anul·lar aquella professió inconvenient.

-Aquí no en volem saber res, d'aquestes coses. Val més que no ens en parlis, aquí. El teu pare doma cavalls, oi?

-Si així ho voleu, senyor.. Quan poden haver-ne algun per domar, ben cert que el domen, al circ.

-T'he dit que aquí no en volem sentir ni parlar, de circs. Entesos, doncs. El teu pare és domador de cavalls, i prou. I suposo que en té cura quan estan malalts, oi?

-Si senyor.

-Perfecte, doncs. El teu pare és veterinari, ferrador i domador de cavalls. A veure: defineix-me un cavall.

(La pregunta sembrà el pànic en Sissy Jupe.)

-La noia número vint no és capaç de definir un cavall!! –exclamà Mr. Gradgrind, per a major edificació de les altres petites gerres-. La noia número vint no coneix els fets relatius a un dels animals més corrents! A veure si algun noi ens defineix el cavall. Tu, Bitzer, per exemple.

(...)

-Bitzer –digué Thomas Gradgrind-. Dóna'ns la teva definició d'un cavall.

-Quadrúped. Graminívor. Quaranta dents, és a dir, vint-i-quatre molars, quatre canines i dotze incisives. Muda el pèl a la primavera; en terres d'aiguamoll canvia també de peülles. Unglots durs, però que cal reforçar amb ferradures. Es pot saber els anys que té per certes marques de la boca...

Així parlà Bitzer (i més encara).

-Noia número vint –féu Mr. Gradgrind-. Ara ja saps què és un cavall.

Mozart, *Les noces de Figaro*

Le nozze di Figaro: "Contessa, perdono!" Scena ultima

CONTE
Scoperta è la trama,
la perfida è qua!

SUSANNA (*inginocchiandosi*)
Perdono, perdono!

CONTE
No, no! Non sperarlo!

FIGARO (*inginocchiandosi*)
Perdono, perdono!

CONTE
No, no, non vo' darlo!

TUTTI SALVO IL CONTE
(*inginocchiandosi*)
Perdono! ecc.

CONTE
No!
(*La Contessa esce dal padiglione a destra.*)

CONTESSA
Almeno io per loro perdono otterrò.

BASILIO, CURZIO, CONTE, ANTONIO, BARTOLO
Oh cielo! Che veggio!
Deliro! Vaneggio!
Che creder non so.

CONTE (*inginocchiandosi*)
Contessa perdono! Perdono, perdono!

CONTESSA
Più docile sono,
e dico di sì.